

طرح کارگروه مسکن مجمع حق بر شهر باهمستان

طبق روال فعالیت‌های مجمع حق بر شهر باهمستان در چندسال گذشته، تیم اجرایی وظیفه خود می‌داند هر زمان که ظرفیت و توان اعضای تیم اجازه داد، اولویت‌های منتخب اعضا در مجمع سالیانه را در دستور کار قرار دهد. خرداد ۱۳۹۵ حق عابر پیاده به عنوان اولویت اعضای باهمستان انتخاب و در پی آن شهریور ۱۳۹۶ طرح کارگروه پیاده و دوچرخه توسط تیم اجرایی تدوین و کارگروه تشکیل شد و هم اکنون نیز مشغول فعالیت است. مهر ۹۷ نیز حق مسکن به عنوان اولویت اعضا در مجمع سالیانه باهمستان انتخاب شد و تیم اجرایی بر آن است تا با در اولویت قرار دادن این موضوع طرح کارگروه مسکن را ارائه و از داوطلبین علاقمند به این حوزه دعوت به همکاری کند. بی‌شک انتخاب این موضوع توسط اعضا بی‌ارتباط با بحرانی شدن مساله مسکن و درگیری روزانه گروه بزرگی از افراد جامعه نیست. امید است پیشینه فعالیت‌های باهمستان و تجارب آن حول مسئله مسکن که به شرح مختصر آن خواهیم پرداخت، به پیشبرد فعالیت‌های کارگروه مسکن کمک کند.

طرح مساله

مساله مسکن که در شرایط کنونی ایران بهتر است از آن با عنوان بحران مسکن یاد کنیم، پیشینه‌ای طولانی دارد؛ اما به نظر می‌رسد تا پیش از دهه ۲۰ و ۳۰ شمسی و تصمیم برای مدرن‌کردن کشور و توسعه برون‌زا، به عنوان مشکلی فراگیر و معضلی حائز اهمیت که اسباب نگرانی دولت‌ها و وخامت وضع زندگی مردمان باشد، مطرح نبوده است. با شروع پروژه مدرن‌سازی، تغییر ماهیت و کارکرد شهرها و در نتیجه رشد روز افزون مهاجرت از روستا به شهر، مساله مسکن به مشکلی پیش روی دولت‌ها تبدیل شد. تعریف سرفصلی با عنوان «مسکن کم‌آمدها» در «طرح عمرانی ۷ ساله» در سال ۱۳۲۷ و تاسیس بانک ساختمانی در سال ۱۳۳۴ و همچنین اقدامات محدودی نظیر ساخت خانه‌های چهارصد دستگاه برای کارمندان کم‌درآمد دولت، ساختمان‌های کوی کارگران اصفهان، هزار دستگاه نازی‌آباد برای سیل‌زدگان جنوب شهر تهران، بلوک‌های نازی‌آباد برای پاسبانان شهربانی، و کوی کن برای کارکنان دولت، از نشانه‌های مساله شدن مسکن در دهه‌های ۲۰ و ۳۰ است.

با شروع دهه ۴۰ و شکل‌گیری نهادهای جدیدی چون وزارت آبادانی و مسکن، احداث زیربناها، جاده‌ها و سدها، اجرای اصلاحات ارضی، فلج شدن اقتصادی کشاورزی، ظهور اقتصاد صنعتی و هجوم سرمایه به شهر، شاهد موج جدید مهاجرت از روستا به شهرها هستیم. پدیده‌ای که مسکن را به مسئله‌ای اساسی و زمین را از منبعی طبیعی به کالایی خصوصی و قابل عرضه در بازار تبدیل کرد. نتیجه قهری این کالایی شدن، قشربندی شهر بر اساس قیمت زمین و رانده شدن تهیدستان غیرمتشکل شهری از محدوده شهر به سکونتگاه‌های بیرون شهر بود. به علاوه در سال ۱۳۴۹ نیز با تصویب اولین طرح جامع شهر تهران، معروف به طرح فرمانفرمایان، و با هدف تبدیل

تهران به شهری بزرگ و مفخم و در شان نظام شاهنشاهی، مبنای قطعه بندی زمین ۲۷۰ متر مربع در نظر گرفته شد. این مسئله با شهروند زدایی کمدرآمدها و طرد اجتماعی کسانی که توان خرید یا اجاره خانه‌های ساخته شده در قطعات ۲۷۰ متری را نداشتند همراه و منجر به ایجاد هسته‌های اسکان غیررسمی شد.

سالهای بعد از انقلاب اسلامی که عنوان انقلاب پابرهنگان و مستضعفین را نیز به دنبال داشت، علی‌رغم تلاش تهیدستان برای تصرف خانه‌های خالی و حضور در شهر با توسل به شعارهای انقلاب و متن فرمان تاسیس بنیاد مسکن و حساب ۱۰۰ امام، سیاست‌های کنترل دولت بر سیاستهای انقلابی و نیروهای عدالتخواه غلبه کرد و در نتیجه شاهد رشد فزاینده سکونتگاههای غیررسمی در داخل و خارج شهر تهران بودیم. بنابراین سیاست‌های دهه ۶۰ و اقتصاد کوپنی اگرچه کارمندان و گروه‌های دیوان‌سالار دولتی را تا حدی بهرمنند کرد، اما علی‌رغم ارائه طرح «شهرهای جدید» از سوی وزارت مسکن و شهرسازی، ساخت شهرهایی چون پردیس و پرند و تلاش برای استطاعت‌پذیر کردن مسکن در این شهرها برای تهیدستان، به دلیل عدم توجه به نیازهای واقعی مهاجران و نبود زیرساخت‌های لازم از جذب و حمایت این گروه بازماند و آنها را به سیاست‌های خصوصی‌سازی و تعدیل اقتصادی سال‌های بعد از جنگ سپرد. آزادسازی و خصوصی‌سازی که در حیطه سیاست‌های شهری خود را با مصوبه خودکفایی شهرداری تهران نشان داد، در کنار وضعیت پسا جنگی و نبود زیرساخت‌های لازم برای تولید صنعتی، سرمایه‌ها را روانه فرآیند ساخت و ساز کرد. فرآیندی که کم و بیش تا امروز ادامه داشته و سازندگان قدرتمند مسکن، ملاکان، شهرداری و بانک‌های دولتی و غیردولتی را کنار هم نگه داشته است. کسانی که با افزایش سهم زمین در هزینه‌های ساخت‌وساز و هجوم سرمایه‌های سوداگر به بازار سبب‌ساز کاهش تولید مسکن ارزان شوند و روزبه‌روز بر تعداد کسانی که قدرت خرید مسکن را از دست می‌دهند بیافزایند.

در این بین طرح‌هایی مانند مسکن مهر نیز به عنوان پاسخی دم‌دستی به مسئله مسکن، دولت که در آن متعهد بود سالانه یک و نیم میلیون واحد مسکونی در سطح کشور بسازد، تا پایان دولت دهم تنها ۱/۲ میلیون واحد به متقاضیان تحویل داد. این طرح به دلیل مشکلاتی چون تعجیل در ساخت مسکن‌ها بدون مطالعه و جانمایی دقیق، فاصله‌های چند کیلومتری شهرک‌ها از شهر، مشکلات زیربنایی و هزینه‌ی تامین زیرساخت‌ها، ضعف دسترسی به خدمات، عدم امنیت کافی و هزینه‌های زیاد رفت‌وآمد به سیاهچاله‌های فقر تبدیل شد، و برنده باز هم انبوهسازان و پیمانکاران بزرگ بودند؛ کسانی که قرار بود مسکن‌ها به آنها تعلق بگیرد (زنان سرپرست خانوار، مهاجرین، کارمندان، کسانی که از انقلاب تاکنون از طرح‌های حمایتی مسکن بهره‌ای نبرده بودند و افرادی که از سال ۱۳۸۴ فاقد زمین یا ملک بوده‌اند) باز هم بی‌بهره ماندند.

نتیجه توسعه برون‌زا، سیاست‌های نئولیبرالی مبتنی بر خصوصی‌سازی و تعدیل اقتصادی و حذف سیاست‌هایی در راستای اجتماعی کردن مسئله مسکن طی این سال‌ها، این است که طبق آمار ارائه شده توسط عباس آخوندی وزیر سابق راه و شهرسازی اکنون بیش از یک سوم جمعیت ایران در وضعیت بد مسکنی به سر می‌برند. بحران مسکن به گونه‌ای است که به طور تقریبی یک خانوار با درآمد متوسط باید

درآمد یازده سال و نیم خود را برای خرید یک واحد مسکونی معمولی هزینه کند. این در حالیست که به گفته مشاور برنامه‌ریزی و تامین مالی وزیر راه و شهرسازی میزان سرمایه‌های خفته در مسکن‌های خالی برابر با ۲۰ میلیارد (یعنی برابر با درآمدهای نفتی) است. سوداگری در بازار مسکن و حمایت مستقیم و غیرمستقیم دولت از این سیاست وضعیت مسکن را در شرایطی قرار داده که روز به روز بر تعداد افرادی که تامین مسکن مناسب برایشان دشوار است افزوده می‌شود. این مساله لزوم چالش کشیدن سیاست‌های حاکم بر مسکن و مطالبه حق مسکن را به عنوان حق ساکنان بر شهر ضروری می‌کند. مجمع حق بر شهر باهمستان با تکیه به رای اعضا و حمایت داوطلبین بر آن است تا در کارگروه مسکن باهمستان و در چارچوب مفاهیم، اهداف، ساختار، اصول و اهداف زیر این حق را پیگیری و مطالبه کند.

مفاهیم

حق مسکن: داشتن مسکن مناسب از حقوق بنیادین ساکنان هر شهری به حساب می‌آید. این حق در قانون اساسی ملت‌ها، از جمله ایران، و در اعلامیه جهانی حقوق بشر به رسمیت شناخته شده است و دولت‌ها موظف به تامین مسکن متعارف برای ساکنان آن هستند. بر اساس اصل ۳۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است. دولت موظف است با رعایت اولویت برای آنها که نیازمندترند، به خصوص روستائینان و کارگران، زمینه اجرای این اصل را فراهم کند.

اسکان غیررسمی: برنامه‌ریزی تهیدستان غیرمتشکل شهری برای حذف برای تامین سرپناه و هزینه‌های مسکن از سبد هزینه‌های خانوار، در جامعه‌ای که در آن برای تهیدستان برنامه‌ای وجود ندارد.

مسکن اجتماعی: منظور از مسکن اجتماعی، تامین شرایط مناسب برای از میان بردن شکاف میان عرضه و تقاضای مسکن است. این مهم می‌تواند با پرداخت یارانه‌های خرید و اجاره به متقاضیان یا از طریق تامین مابالتفاوت قیمت مورد نظر عرضه‌کننده و توان متقاضی پیگیری شود.

پیشینه فعالیت‌های باهمستان

فعالیت‌های باهمستان، مبتنی بر پیگیری منافع و حقوق افراد به حاشیه رانده شده در فرآیند توسعه شهری است و نزدیک شدن به هر کدام از این موضوعات و گروه‌ها با رویکرد حق بر شهر از اولویت‌های باهمستان است. اعضای باهمستان با توجه به وضعیت نابه‌سامان مسکن در شهر در دومین مجمع عمومی باهمستان که مهرماه سال ۱۳۹۷ برگزار شد، موضوع حق مسکن را به عنوان یکی از اولویت‌های

باهمستان در دوسال آینده انتخاب کردند؛ از این‌رو باهمستان تهیه و تدوین طرحی با موضوع حق مسکن را در قالب یکی از کارگروه‌های باهمستان در دستور کار قرار داد.

حق مسکن یکی از موضوعاتی است که باهمستان طی فعالیت‌هایش به آن پرداخته و مورد بحث و بررسی قرار داده است. نهمین نشست مدنی باهمستان با عنوان «خیابان حق من است؛ تقابل حضور خیابان‌خواب‌ها در شهر» درباره‌ی موضوع خیابان‌خوابی در محله‌ی هرندی که به‌طور مستقیم با مساله درگیر بود، برگزار شد تا از این طریق بستری برای گفت‌وگوی مدنی پیرامون یکی از مهم‌ترین موضوعات اقتصادی و اجتماعی شهر فراهم کند. دهمین نشست باهمستان نیز با عنوان «پرس‌وجو پیرامون مسائل محله اسلام‌آباد» در محله‌ی شهرک نیایش (اسلام‌آباد) برگزار شد. داوطلبان کارگروه نشست، طی سه ماه حضور در محله برای آشنایی مستقیم با مسائل مردم و راهکارهای آنها، همراه با اهالی محل نشستی را با حضور مشاور وزیر راه و شهرسازی و نماینده شورای عالی معماری و شهرسازی در مسجد محله برگزار کردند.

از دیگر اقدامات باهمستان در حوزه مسکن، تدوین پرونده «شهر دانش» است. این پرونده پیرامون طرح گسترش دانشگاه تهران است که طی سال‌ها درصد بالایی از ساختمان‌های محدوده‌ی طرح را به تملک در آورده است. باهمستان با هدف کسب اطلاعات پیرامون جزئیات طرح و پیامدهای اجتماعی آن، مجموعه‌ای فراهم آورد که شامل گزارش صحبت با اهالی محل، گزارش نشست‌های تخصصی با محوریت طرح توسعه دانشگاه تهران و بازخوردهای افراد دغدغه‌مند و تشکل‌های دانشجویی است. همچنین در سال ۹۷ هنگام اعتراضات اهالی دونک برای جلوگیری از اقدام دانشگاه الزهرا در تصاحب خانه‌های این اهالی، باهمستان با رفتن به محله، گفتگو با مردم آنجا، ارتباط با گروه‌های دانشجویی فعال در همین زمینه، و نیز گفتگو با برخی اساتید دانشگاه سعی کرد نشستی با حضور نماینده دانشگاه و اهالی دونک در داخل دانشگاه الزهرا ترتیب دهد، که متأسفانه با وجود پیگیری‌های فراوان با مخالفت دانشگاه روبرو شد.

تا کنون بیشتر فعالیت‌های باهمستان در خصوص به رسمیت شناختن حق مسکن برای ساکنین بافت‌های غیر رسمی و اعتراض به نادیده‌گرفتن حق مسکن اهالی این محلات توسط مدیریت شهری انجام شده است، که در قالب نشست‌ها و حول مطالبه پاسخگویی مدیریت شهری در قبال خواسته مردم انجام شده است.

نمایی از کارگروه مسکن باهمستان

فعالیت باهمستان همواره با تمرکز بر افراد، گروه‌ها و حقوق به حاشیه رانده شده در فرایند توسعه شهری بوده است. بنابراین کارگروه مسکن نیز با هدف پیگیری حق مسکن افراد و گروه‌هایی که در سیاست‌های شهری نادیده گرفته شده‌اند (کاتون‌خواب‌ها، حاشیه‌نشینان،

ساکنین مسکن غیررسمی، اجارنشینها، مهاجران، فرودستان شهری و . . .) طرحریزی شده است. نوع فعالیتها، نحوه پرداخت به مسائل و انتخاب موضوعات با توجه به اصول باهمستان توسط اعضای کارگروه و طی فرآیندی جمعی تعیین خواهد شد.

ساختار

کارگروهها در باهمستان متشکل از داوطلبانی هستند که با توجه به دغدغه خود در این حوزه برای همکاری اعلام آمادگی میکنند. جلسات کارگروه به صورت هفتگی و با توافق داوطلبان تشکیل میشود، در هر جلسه یک نفر از حاضران مسئولیت نگارش صورتجلسه را بر عهده میگیرد و صورتجلسه‌های مکتوب در دفتر باهمستان نگهداری خواهد شد. همچنین جهت انجام هماهنگیها و تبادل نظر به صورت غیرحضوری و یا به اشتراک گذاشتن مطالب و ... گروهی تلگرامی که مسئول آن روابط عمومی باهمستان است، شکل خواهد گرفت و کلیه داوطلبان به گروه اضافه خواهند شد.

جهت جذب افرادی که از طریق سایت باهمستان و پر کردن فرم همکاری نسبت به همکاری با کارگروه اعلام آمادگی میکنند، و نیز سایر افرادی که از مسیرهای دیگر علاقه خود را ابراز میکنند، ابتدا در جلسه‌ای با حضور اعضا فعالیت‌های کارگروه به آنها معرفی میشود و سپس در صورت تمایل میتوانند با کارگروه همکاری و در جلسات شرکت کنند.

در صورت نیاز به جذب داوطلب (بر اساس تشخیص اعضای کارگروه) اعضای کارگروه میتوانند فراخوانی در خروجی‌های باهمستان منتشر کرده و از علاقه‌مندان دعوت به همکاری کنند.

اهداف

۱. به رسمیت شناختن حق سرپناه
۲. پیگیری تحقق اصل ۳۱ قانون اساسی: داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است. دولت موظف است با رعایت اولویت برای آنها که بیشتر نیازمندند، به خصوص روستائینان و کارگران زمینه اجرای این اصل را فراهم کند.
۳. تلاش برای اصلاح، اجرا و تصویب قوانین تامین کننده حق مسکن برای دهک‌های اول در آمدی جامعه
۴. دیده شدن حق سرپناه در برنامه‌ها و اسناد توسعه

۵. حساسیت‌سازی و آگاهی‌بخشی نسبت به حق مسکن

اصول

۱. رعایت تمامی بندهای اساسنامه باهمستان
۲. عدم حمایت از گروه‌ها و جریان‌های سیاسی
۳. همکاری با سایر نهادها، سمن‌ها و برگزاری برنامه‌های مشترک
۴. به‌کارگیری فرآیندهای مشارکتی

منابع:

۱. پیران، پرویز، از اسکان غیررسمی تا اسکان‌نایابی: در جست و جوی راه حل، هفت‌شهر، شماره ۲۳، زمستان ۸۷.
۲. پیران، پرویز، تحلیل جامعه‌شناختی از مسکن شهری در ایران: اسکان غیر رسمی، نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران.
۳. کامروا، محمدعلی، شهرسازی معاصر ایران ۱۳۴۲-۱۳۹۲، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۷
۴. اطهاری، کمال، عدالت رسمی و عدالت عینی در قانون‌گذاری، نشریه مجلس و پژوهش، شماره ۵۱، تابستان ۱۳۸۵، ص ۴۱-۵۶
۵. طرح جامع مسکن، وزارت مسکن و شهرسازی، خرداد ۸۵
۶. گزارش کارشناسی طرح مسکن اجتماعی (مسکن مستمری‌بگیران کم‌درآمد)، موسسه عالی پژوهش‌تأمین اجتماعی، تدوین: جمیله علی‌حسینی، ناظر علمی: فردین یزدانی، ۲۰ فروردین ۹۵
۷. تابناک، ۱۹ شهریور ۱۳۹۶، کد خبر ۷۲۸۷۳۰
۸. روزنامه شرق، ۲۵ آبان ۹۴

مجمع‌حق‌برشهر باهمستان

تیرماه ۱۳۹۸

